

РЕЦЕНЗИЯ

от проф д-р Веска Митева Шошева

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор'

в област на висше образование 1. Педагогически науки

професионално направление *1.2 Педагогика*

докторска програма *Специална педагогика*

Автор Ирена Младенова Душкова

Тема: *Социална компетентност при специфични нарушения на способността за учене*

Научен ръководител: *Проф. д-н Дора Левтерова*

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № Р33-2240 от 30.06.2020 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема ***Социална компетентност при специфични нарушения на способността за учене*** за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление *1.2 Педагогика*, докторска програма *Специална педагогика*. Автор на дисертационния труд е Ирена Младенова Душкова – докторантка в задочна форма на обучение към катедра Педагогика и управление на образованието с научен ръководител *Проф. д-н Дора Левтерова* от ПУ „Паисий Хилендарски”

Представеният от Ирена Младенова Душкова комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- нотариално заверено копие от диплома за висше образование (ОКС ‘магистър’)
- заповеди за записване в докторантура;
- заповед за провеждане на изпит от индивидуалния план;
- протоколи от катедрени съвети, свързани с докладване на готовност за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;

- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за спазване на специфичните изисквания на съответния факултет;

Докторантът е приложил 6 броя статии.

Кратки биографични данни за докторанта

Ирена Душкова завършва математическа гимназия в гр. Видин през 1988. През 1995 година завършва специалност „История” в ЮЗУ „Неофит Рилски” и получава професионална квалификация „учител по история”. В периода 1994 – 1997 година специализира дефектология в ИПКУ „Анастасия Тошева” към Тракийски университет Стара Загора и придобива преквалификация „учител – олигофренопедагог”. През 2006 година завършва ОКС „магистър” по психология в ПУ „Паисий Хилендарски”. В СУ „Св. Климент Охридски” през 2007 година получава ОКС „Магистър” с професионална квалификация „логопед”. За периода 2013 -2017 година преминава през две обучения за държавни служители в Института за публична администрация – София. От 2015 година е задочен докторант в катедра „Педагогика и управление на образованието” в ПУ „Паисий Хилендарски” по докторска програма „Специална педагогика”.

Професионалният път на Ирена Душкова е тясно свързан с получените образователни степени и квалификации. Започва работа като учител в помощно училище гр. Смолян през 1994 г. От 1998 до 2006 година е директор на същото училище, като от 2007 година до 2010 е логопед, психолог и специален педагог в Терапевтичен кабинет гр. Смолян. В този период работи и като учител по психология и логика в НУФИ „Широка лъка” гр. Смолян.

След този период работи като учител по история и педагогически съветник в Природо-математическата гимназия „Васил Левски” в гр. Смолян – 2009 – 2011 г. За кратък период е старши експерт по организация и контрол в Главна дирекция „Контрол по правата на детето” на ДАЗД – гр. София, отдел Пловдив. От 2015 до 2017 година заема различни длъжности като експерт в РУО гр. Пловдив, старши експерт организация на средното образование, интегрирано обучение и специални училища, старши експерт по приобщаващо образование, координатор, регионален експерт и ръководител на Координационно звено на национална програма за „IT кариера”.

От 2017 до момента е заместник директор по учебна дейност в Математическа гимназия „Акад. Кирил Попов” гр. Пловдив. Владее руски език, притежава умения за работа в екип, управление на ресурси и решаване на конфликти.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Разработеният от Ирена Душкова дисертационен труд на тема „Социална компетентност при специфични нарушения на способността за учене”, разглежда проблем значим за теорията и практиката. Неговата актуалност е в пряка зависимост от изискванията, които поставят пред образованието динамичните промени на съвремието, свързани с реализацията в практиката на приобщаващото образование. Социалната компетентност и социалните умения като своеобразен феномен на проява при децата със специфични нарушения на способността за учене поставят редица нерешени проблеми, недостатъчно изследвани и недостатъчно научно и теоретично обосновани. Обучението като бинарен процес в по-голяма степен е обект на изучаване в контекста на процеса на преподаване, но не и в контекста на ученето, където в значителна степен в дълбочина се проявяват индивидуалните характеристики на учащите се. В този план изборът на тема на дисертационното изследване, както и реализираната дейност от докторанта във връзка с разкриване на неизследвано и нереализирано в детайли проучване за връзката социална компетентност – специфични нарушения на ученето е особено актуален и значим.

Обученията, през които е преминал докторанта, както и професионалният му път са оказали определяща роля за успешното вникване в дълбочината и същността на проблема. Това много добре се откроява в изведените акценти в дисертационното изследване – за социалната компетентност и за специфичните нарушения на способността за учене. Прави много добро впечатление, че в цялата изследователска процедура тези акценти взаимно се допълват, търси се взаимната им обвързаност и рефлексията им в педагогическата практика. Използването на подобен подход е абсолютно логично избран и извежда актуалността на проблема за практиката.

4. Познаване на проблема

Докторантът в представеното изследване доказва добрата си информираност по проблема не само в практически, но и в теоретичен план. Анализът, на литературните източници, представен в глава втора разкрива критичния подход на автора към различните концепции и теории, свързани със социалната компетентност, компонентите на социалната компетентност, специфичните нарушения на способността за учене. Наблюденията в практиката и прякото участие в нея са позволили на докторанта да изведе важни, съществени научни въпроси относно изграждането на социална компетентност при групата деца с подобни нарушения. Познаването на проблема се откроява много ясно при конкретните изводи и анализи на данните от емпиричното изследване.

5. Методика на изследването

В глава трета на дисертационното изследване е представен дизайна на последното. Тук трябва да се посочат коректно изведените обект, предмет, цел, задачи и хипотеза на изследването, като последната я приемам като детайлизирана в шестте посочени подхипотези. Тези подхипотези са обединени основно около два центъра – специфичните нарушения на ученето с конкретика емоционално и социално отреагиране на учениците и втори център – оценка на учителите във връзка със социалната компетентност на учениците със специфични нарушения на ученето. За тази оценка на учителите докторантът е насочил своето внимание към психолого – дидактическите параметри на професионалната подготовка на учителите. Подобен подход на изграждане на хипотезата е предоставил възможност на докторанта да реализира в дълбочина идеята си за очертаване на параметрите, в които се разгръща връзката социална компетентност – специфични нарушения на способността за учене.

Следва да се отбележи като много положителен момент в дизайна на изследването умело изведената логическа връзка между обект, предмет, цел и задачи на изследването.

Участниците в изследването – 72 ученици от втори – четвърти клас са представени по пол и възраст, което дава добра възможност за подробен анализ на резултатите от анкетите и тестовете. Като участници в изследването са привлечени и 53 учители, които обучават деца със специфични нарушения на способността за учене.

Избраната от докторанта и научния ръководител методика напълно отговаря на целта на изследването. Структурираният изследователски инструментариум (по идея на автора) включва тестове и анкети за ученици и анкети за учители с фокус съдържателната страна на целия изследователски процес. Тук ще отбележа само, че „Тест за фациална социална перцепция” има свой аналог в психологическата практика и би могъл да бъде използван от докторанта в неговия готов вариант. Това би облекчило работата на докторанта в значителна степен.

Анкетите за учители, съответно за възрастовата динамика на социалната компетентност за трети – четвърти клас с 53 въпроса и за компонентите на социалната компетентност с 23 твърдения са предоставили възможност на докторанта да изведе съществени страни на проявленията на динамиката в развитието на социалната компетентност в самия процес на изследване. Ще отбележа, че модификацията им е сполучливо реализирана от докторанта.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд на Ирена Душкова е представен в обем от 299 страници, от които 288 основен текст и 11 страници приложения. Разгърнат е в четири глави. За доброто илюстриране на експерименталното изследване са включени 36 таблици, 93 диаграми и 1 фигура.

Списъкът с релевантната литература включва общо 123 източника, от които 89 на български език, 21 на английски и 13 електронни източника.

Дисертационното изследване е реализирано в три етапа констатиращ, етап на емпиричното изследване и заключителен етап.

Дисертационният труд на Ирена Душкова представлява завършено и в дълбочина реализирано аналитично изследване на проблем, който има съществено значение за педагогическата теория и практика. Както бе посочено в този труд ясно и отчетливо се определят два важни съществени акцента – този за социалната компетентност при специфичните нарушения на способността за учене и разпознаваемостта и от учителите в непосредствената педагогическа практика. Коректно е да се отбележи, че докторантът е подходил прецизно към изследваните явления като ни представя социалната компетентност при групата деца със специфични нарушения на способността за учене с нейните детерминанти и параметри на проявление. Не е пропуснат и проблема за връзката социална компетентност – социална интелигентност, емоционална интелигентност. Погледът на докторанта към тази връзка прави изследването значимо не само за теорията, но и за практиката. Като препоръка бих отправила при следващите проучвания да се задълбочи анализа на тези връзки и се изведат препоръки с реплика към педагогическите специалисти, работещи с тази група деца. Разбира се това в значителна степен е реализирано от докторанта, но потенциала, който съществува в изследването, предполага подобна възможност. Това, че тази възможност не е реализирана в конкретното изследване изследването, логически е защитено от факта, че тя не е обект на внимание в този момент, като се има предвид целта на подобно проучване.

Специфичните нарушения на способността за учене и социалната компетентност, разгледани от докторантът, аналитично и критично позволяват да се постави отново въпроса за нарушеното социално функциониране, както и за успешната социална адаптация на групата деца с този проблем. Нещо повече, това дава възможност в следващите възрастови периоди на развитие ако не се работи във връзка с изграждането на социални умения и съответно социална компетентност, да се достигне до социална инхибиция, която има негативно отражение върху целия жизнен цикъл на лицата, деца и възрастни, с подобни проблеми. В този план оценявам като много успешно разработването на този акцент и извеждането му като значим за теорията и практиката.

Вторият важен момент, разгледан и анализиран от докторантът успешно в дисертационното изследване, е този за присъствието и работата на педагогическата общност, нейната оценка и анализ на връзката социална компетентност – специфични нарушения на способ-

ността за учене. В дисертационното изследване е представен подробен анализ на професионалния поглед и професионалната оценка на учителите, работещи с тази група деца.

Реализираното от докторантът емпирично изследване, както и анализа на данните, получени от него говорят за едно дълбинно, коректно изследване на конкретен проблем. Илюстративният материал от таблици и диаграми в подкрепа на изследваната проблематика е богат, коректно представен и със сериозна аналитична част.

Изводите и препоръките, които докторантът е реализирал в резултат на изследователската процедура носят значими за теорията и практиката обобщения, чиито практико – приложен характер е неоспорим. Отправената реплика към педагогическата общност за по-голяма прецизност и дълбочина при изучаване на индивидуалните особености на учениците със специфични нарушения на способността за учене има своята обосновка, разгърната изцяло в изследването. Това поставя и въпроса, свързан с подготовката на педагогическите кадри, работещи с деца с нарушения.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Изведените от докторантът приноси разпределени в две групи, като приноси за теорията и приноси за практиката са в пряка връзка със заявената от докторанта цел и формулираните задачи. Поставеният въпрос за социалната компетентност в контекста на специфичните нарушения на способността за учене, очертава сериозна ниша за бъдещи проучвания в този план. Докторантът и научният ръководител са съумели да изведат и изследват проблем, който към този момент гравитира извън сферата на задълбочените проучвания в областта на специалната педагогика. Това прави изследователската процедура актуална и извеждаща сериозни научни въпроси.

Практико –приложните приноси са с ориентация към подобряване на психолого – дидактическата и социална работа на педагогическите колегии в посока на осигуряване на възможности за успешно социално функциониране на изследваната група деца. Солидаризирам се с изведените от докторанта приноси.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Докторантът е представил общо 6 статии от, които една под печат. В съдържателен план статиите представят отделни страни от изследването, етапността на цялата процедура, отражението на някои нейни страни в практиката.

9. Лично участие на докторанта(ката)

Дисертационния труд е в резултат на личното участие на докторанта в цялата изследователска процедура през различните ѝ етапи на реализация.

10. Автореферат

Авторефератът отговаря на всички изисквания на Правилника за развитие на академичния състав в ПУ „Паисий Хилендарски” и в съдържателен план отразява най-съществените моменти от дисертационното изследване.

11. Критични забележки и препоръки

Към докторанта имам следната препоръка, която е обоснована от подробното представяне на емпиричните данни, които предоставят възможност да се изведат детерминантите, свързани със социалната инхибиция като последица от непълноценната работа в педагогически план на работещите с тази група деца. Тази препоръка се отнася за бъдещо проучване, за което докторантът показва качества, че би могъл да реализира.

12. Лични впечатления

Познавам докторанта като специализант в Тракийски университет, където в процеса на обучение показва качества на изследовател, търсещ връзката с практическата приложимост на изследваните явления, критично и внимателно подхождащ към прилагане в работата с деца с различни нарушения на недоказани, неизследвани и често спорадично представени нововъведения.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Дисертационното изследване би могло да послужи в практиката на работещите учители с деца с подобни проблеми.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни и научно-приложни резултати, с принос за теорията и практиката* и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати **напълно**/ съответстват на специфичните изисквания на Факултета по Педагогика, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката Ирена Младенова Душкова **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност „Специална педагогика”, като **демонстрира**/ качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята *положителна оценка* за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и *предлагам на почитаемото научно жури да присъди/ об-*

разователната и научна степен 'доктор' на Ирена Младенова Душкова в област на висше образование: Педагогически науки, професионално направление 1.2 Педагогика докторска програма Специална педагогика.

23.08. 2020г.

Рецензент: Проф. д-р Веска Шошева

Стара Загора